

Nr 199.

Av herr **Lindhagen**, om krisen i det parlamentariska systemet.

Krisen i det parlamentariska systemet sysselsätter uppmärksamheten i världen. Den slår ut på sina ställen i ljusan låga. Även hos oss talar man om den, beklagar parlamentsledan och undrar vart det skall bära hän.

Under sådana förhållanden böra väl statsmakterna, som äro parter, kunna finna det angeläget att själva sysselsätta sig med denna angelägenhet. Detta ansåg också interparlamentariska unionens kongress i Washington hösten 1925. Rådet hade på dagordningen överraskande nog uppsatt ämnet: det parlamentariska systemet, den nuvarande krisen i detta system och dess botemedel.

Det visade sig dock, att rapportörens föredrag och diskussionen i kongressen företrädesvis gick ut på hyllningar till parlamentarismen och uppfordran till kraftig front emot dess vederdelomän, bolsjevismen å ena sidan och fascismen å den andra. Rapportören gick enligt min uppfattning icke till grunden med frågan utan hänvisade fortfarande till nya former. Åtskilligt kan säkerligen vinnas även på denna väg. Men i det hela går den parlamentariska krisen sin väg framåt, oberoende av formerna. Så länge vi äro ense om, att statskonsten ej har något att skaffa med sinnelagets demokrati, så länge vi vägra att gå till grunden av tingen, så länge vi betrakta karaktärsdaningen såsom ett ämne, vilket ej vidkommer det offentliga livet, så länge kommer ett rätt styrande av staten att vara en omöjlighet. Den blir alltid styrd med minsta möjliga vishet vare sig styrelseformen är parlamentarism eller vad annat som helst.

Detta är själva grunden till krisen. Därmed må icke fördömas insatserna i det förflutna. Formerna äro också viktiga och medverka till att draga till sig det rätta innehållet. Mänskligheten har kommit fram till en vändpunkt genom den allmänna rösträtten och av andra omskapande institutioner. Det är förklarligt, att den nu känner sig tveksam. Att taga steget in i självansvarets ännu föga prövade domäner är visserligen en svår prövning.

Hur vi rygga tillbaka inför detta steg, visar redan den svenska interparlamentariska gruppens behandling av detta ärende, som från kongressen remitterats för utlåtande. Anmärkningsvärt är redan, att riksdagen ej själv sysselsätter sig av eget intresse med utrikespolitiska ärenden, utan överlämnar denna omtanke åt en enskild förening av riksdagsmän. Denna förening å sin sida tog ingen allvarlig befattning med ärendet eller, kanske rättare sagt, dess styrelse tillät den icke att göra det. Ehuru föreningen begärt att få

taga del av styrelsens slutliga förslag till svar, beslöt styrelsen den 26 maj förra året "med hänsyn till den långt framskridna tiden icke sammankalla något ytterligare gruppmöte". Washingtonkongressen hade tagit avstånd från diktatoriska tendenser, och den svenska gruppens styrelse svarade med att diktatoriskt beröva gruppens medlemmar deras yttrandefrihet. Gruppens och dess styrelses förhandlingar i detta viktiga ämne bifogas härmed till kännedom för gruppens medlemmar och upplysning om parlamentarismens obekänhet enligt min uppfattning att gå frågorna in på livet (bil. A).

Det gives emellertid en utgångspunkt, som förtjänar att fasthållas. Den kan nämligen i sin mån förhjälpa oss över bryggorna till det obekanta landet. Det klagas ostridigt från alla håll över, att parlamentarismen lett till splittning utan fasta konturer samt omöjliggör en regeringsduglig styrelse i brist på tillräckligt underlag i parlamentet. Man står villrådlig och söker alltmåra räddningen i kompromisser, fanflykt och utsuddande av konturerna. På detta sätt yppas kanske någon grå utväg, som kan i trötthetens tecken trolla fram en tillfällig majoritet i riksdagen. För att regeringen skall kunna sitta kvar, måste den i flertalet av sina framställningar följa enahanda metod för att det på detta sätt skall tryggas en "varaktig" majoritet i riksdagen.

Detta är nu den på regeringssättet utställda kontokurantens kreditsida. För att ernå dessa tillgodohavanden måste regeringen dock även sätta sig i skuld. På räkningen debiteras den för utplånande av sakens natur, omöjliggörande för riksdagsmännen att handla efter grundsatser, valmännens förande bortom ljuset i sakfrågorna, åsidosättande av riksdagsordningens föreskrift om sammanjämkning först mellan kamrarna och ej redan i regeringen och regeringskommittéerna. Det borde vara uppenbart, att med ett sådant regeringssätt sjunker parlamentarismen lätteligen allt djupare och lämnar kanske till sist ingen annan utväg övrig än en övergång till diktaturen.

Det måste uttalas, att *ett dylikt styrelsesätt är alldeles stridande mot parlamentarismens idé*. Den liberala tankevärld, ur vilken parlamentarismen framsprungit, byggde i sin vårbrytning på sanningens makt. Det var denna som skulle lyftas upp med livets realiteter, representerad av folkhavet, och sättas i högsätena. Detta har visat sig i åtskilligt vara en illusion och förutsättningarna sammansmälta i viktiga delar alltmer till överkligheter.

Själva grundsatsen står dock kvar såsom klippan i havet. Regeringens motiveringar och så vitt möjligt även beslut måste avspegla, vad regeringen efter sin övertygelse utan dagtingan anser själva saken samt folkets och landets bästa enligt samvetets bud kräva. Parlamentarismens stora apparat kommer att rosta bort och bli till ingen nytta, om folket icke får klart veta, vad frågorna till sin natur gälla. De måste i valrörelserna få tillfälle att sluta upp kring livsfrågor, som lysa upp i deras medvetande och som de förstå. Det skall då med tiden visa sig, att sådana regeringsprogram, över vilka det svävar något av humanism och kristendom, ensamma äro mäktiga att med tiden både ute

hos folket och i riksdagen samla majoriteter, på vilka en förtroendeingivande, verkningsfull och varaktig regim kan byggas.

Ingenting är väl så ruinerande för statslivet som en växlande ängslan att nödgas gissa sig till, vad som bör "kunna gå igenom i riksdagen". Det är Ane den gamles politik, sveakonungens, som offrade den ene efter den andre av sina unga livskraftiga söner för att själv få leva. Endast en regering, som är beredd att falla på verkliga grundsatser i alla grundläggande frågor, faller framåt och har gagnat landet. Ane den gamles styrelsesätt må vi därför tillönska fortfarande samma ändalykt, som legenden skildrat. Då Ane stod i beredskap att offra den sista av sina söner, heter det kort och gott i sagan: "Svearna tilläto det ej och så dog Ane."

Ett utslag av det nuvarande regeringssättet är, att de i 4 § regeringsformen föreskrivna råd, som varje medlem i statsrådet skall giva konungen, i viktiga frågor kanske oftast icke äro några råd, utan allenast tvångsstämmanden för att vidmakthålla skenet av regeringens enighet. Även en sådan samling sker på bekostnad av saken, vilseleder folket om sakens beskaffenhet och berövar allmänheten tillfälle att bilda sig omdömen.

Med den parlamentariska krisen sammanhänger således också det tidsfenomen, som kan kallas utslocknandet av folkets röst. Valmän och folkrepresentanter bliva alltmer beroende av sina överordnade. Parlamentarismen militariserar. Man vågar ej säga ett fritt ord utan direktiv ovanifrån. Detta leder till, att vakthållningen kring livet självt försvinner och utbytes mot uppslutning kring partiets slumpvis tillkomna generaler och deras prestige. Den senare framför allt anses böra skyddas, även om det måste ske med den mest blodiga oförrätt mot realiteterna.

Med parlamentarismens ovan förordade renässans böra småningom kunna grundmuras ansatser till en samvetsstat i stället för den nuvarande avkristningen av sannelagen. Styrelsesättet blir instinktivt alltmer inriktat på, huruvida det i en viss situation är regeringen eller riksdagen, som skall gå, allteftersom den ena visat mindre benägenhet än den andra att handla efter "bästa förstånd och samvete". Lösningen blir åter väsentligen förlagd till de ordinarie valen eller nya val efter riksdagsupplösning. Valmännen veta klarare vad det gäller. De böra dock erhålla ytterligare upplysning genom ett officiellt valdokument, som till skillnad från den nuvarande partipressen lämnar de olika uppfattningarna tillfälle att där inför alla valmän angiva sina skäl med egna ord och göra det någorlunda vederhäftigt. Gillar då folkets majoritet den mening, som minst grundar sig på förstånd och samvete, kan det för den gången icke hjälpas. Sådant folk, sådan regering. Tålamodet är den största statskonsten.

Till bedömandet av det parlamentariska problemet har jag tidigare sökt ur olika synpunkter bidra genom åtskilliga framställningar även i riksdagen, av vilka de vidlyftigaste avgåvos åren 1917 (motion nr 289 i andra kammaren) och 1926 (motion nr 251 i första kammaren). Till ytterligare belysning av ämnet åberopas därför nämnda framställningar samt jämväl motionerna nr 196,

197 och 198 vid denna riksdag. Känd sak är för övrigt så god som vittnad, och ämnet står främst på dagordningen.

Därför hemställas, på grund av vad ovan anförts,

att riksdagen med anledning av krisen i det parlamentariska systemet ville:

1) uttala sig för och hos Konungen begära en omläggning av regeringssättet i syfte att sanera det politiska livet och skapa utsikter till bildande av starka regeringar med stöd av en medveten folkmening;

2) erinra huruledes detta syfte icke minst kräver, att regeringens motiveringar och så vitt möjligt även beslut avspegla vad regeringen efter sin övertygelse utan dagtingan anser själva saken samt folkets och landets bästa kräva;

att sålunda icke i medborgares och landets livsfrågor tages till främsta rättesnöre, vad som förmodas "kunna gå igenom i riksdagen" genom utplånande av sakens natur, omöjliggörande för riksdagsmännen att handla efter grundsatser, äventyrande av valmännens förande bakom ljuset och åsidosättande av riksdagsordningens föreskrift om sammanjämkning först mellan kamrarna och ej redan i regeringen och regeringskommittéerna; och

att följaktligen en ledamots i statsrådet övertygelse i viktiga grundsatser, trots olika meningar, fasthållas, antecknas till protokoll och offentliggöres;

3) framhålla, hurusom ett sådant regeringssätt måste i längden verka lyckligare än bemödanden att genom kompromisser, fanflykt och utsuddande av konturererna söka hålla ett parti i det längsta kvar vid regeringsmakten, vilket står i strid mot parlamentarismens idé;

4) giva ett förberedande uttryck för dessa uppfattningar genom att besluta eller hos Kungl. Maj:t begära förslag om tillägg till 4 § regeringsformen av huvudsakligen följande innehåll:

"Medlem av statsrådet skall avgiva sitt råd efter övertygelse om vad sakens natur samt folkets och landets bästa kräva och ej av hänsyn till andra medlemmars mening eller riksdagens förväntade uppfattning."

Stockholm den 20 februari 1927.

Carl Lindhagen.

Bil. A.

Till interparlamentariska fredsgruppen.

Vid interparlamentariska unionens kongress år 1925 i Washington stod på dagordningen "det parlamentariska systemet, den nuvarande krisen i detta system och dess botemedel". På förslag av rapportören, schweiziska nationalrådet Horace Micheli, beslöt kongressen uppfordra kommittén för studium av politiska spörsmål och organisationsfrågor att ägna en undersökning av saken och avlägga rapport. Därförinnan skulle kommittén anställa en enquête ibland de nationella grupperna.

För min del erinrade jag om parlamentarismens grundfel att vara företrädesvis endast en formaldemokrati. Rapportören hade föga berört de realpolitiska frågorna och deras försummande. Så länge alla partier äro ense om, att statskonsten ej har något att skaffa med realdemokrati, så länge vi vägra att gå till grunden av tingen i våra överväganden inom parlamenten, så länge vi i motsats till exempelvis Konfutse, Sokrates och Kristus betrakta personlighetens kultivering såsom ett ämne, vilket ej vidkommer statsmakten, så länge kommer ett rätt styrande av staten att vara en omöjlighet. Den kommer alltid att bliva styrd med den minsta möjliga vishet vare sig styrelseformen är parlamentarism eller vad annat som helst. Det vore därför att befara, menade jag, att verklig upplysning icke skulle kunna erhållas genom uttalanden från formaldemokratiens huvudkvarter. Diskussionen komme emellertid att börja och mer kunde man måhända icke nu förvänta.

I varje fall lärer den svenska fredsgruppen ej kunna undgå att inlåta sig på det även från den begärda yttrandet.

Det hemställes alltså:

1) att fredsgruppen ville avgiva det av interparlamentariska unionen infordrade utlåtandet om den nuvarande krisen i det parlamentariska systemet och dess botemedel;

2) att gruppen därvid även måtte taga under övervägande de synpunkter, som framställts i den vid 1926 års riksdag inom första kammaren väckta motion nr 251 angående berörda ämne och särskilt vad som anförts under kapitlen "formaldemokratiens epok" (sid. 2—8) samt "en vårbrytning i statskonsten" (sid. 31—38); och

3) att i varje fall gruppen ville till unionen överlämna ovan nämnda motion såsom ett uttalande i ämnet från en av gruppens medlemmar.

Stockholm den 14 april 1926.

Carl Lindhagen.

Protokoll fört vid *styrelsens* för Riksdagens Interparlamentariska Grupp sammanträde (5) i frisinnade folkpartiets förtroenderådsrum lördagen den 24 april 1926 kl. 2 e. m.

Närvarande: Herrar ordföranden baron Adelswärd, C. G. Ekman, Hallin, greve Lagerbjelke, andre vice talman Nilsson i Kabbarp, Pettersson i Bjälbo, Röing och Westman.

§ 5.

Herr Lindhagen hade väckt en motion, vari hemställdes:

1) att gruppen ville avgiva det av interparlamentariska unionen infordrade utlåtandet om den nuvarande krisen i det parlamentariska systemet och dess botemedel;

2) att gruppen därvid även måtte taga under övervägande de synpunkter, som framställdes i den vid 1926 års riksdag inom första kammaren väckta motion nr 251 angående berörda ämne och särskilt vad som anförts under kapitlen "formaldemokratiens epok" (sid. 2—8) samt "en vårbrytning i statskonsten" (sid. 31—38); och

3) att i varje fall gruppen ville till unionen överlämna ovannämnda motion såsom ett uttalande i ämnet från en av gruppens medlemmar.

Styrelsen beslöt anmoda herr Lindhagen att till det kommande gruppmötet avgiva närmare förslag till det ifrågavarande utlåtandet om den nuvarande krisen i det parlamentariska systemet och dess botemedel.

Till Interparlamentariska fredsgruppen.

Då jag av fredsgruppens styrelse erhållit i uppdrag att avgiva förslag till utlåtande i anledning av det av interparlamentariska unionens kongress i Washington år 1925 infordrade utlåtandet i frågan om "det parlamentariska systemet, krisen inom detsamma och botemedlen däremot" ävensom över min motion till gruppen i samma ämne, tillåter jag mig föreslå gruppen att till Unionen avlämna en skrivelse av bifogade innehåll.

Stockholm den 14 maj 1926.

Carl Lindhagen.

(Förslag av C. Lindhagen.)

Till Interparlamentariska Unionen.

Med anledning av det av unionen från de interparlamentariska fredsgrupperna infordrade utlåtandet om "det parlamentariska systemet, den nuvarande krisen i detta system och dess botemedel" får den svenska gruppen för sin del anföra följande.

Beträffande första frågan om det parlamentariska systemets författningensliga organisation i Sverige får gruppen överlämna bifogade av dess sekreterare doktor Johannesson utarbetade svar på de särskilda frågor, som i detta avseende från unionen framställdes.

Vad härefter angår det tillika begärda yttrandet om detta systems verkningar i Sverige och rådande missförhållanden i detsamma, resa sig givetvis mångahanda vanskligheter att kunna nöjaktigt uttala sig därom. Uppfattningarna i ett sådant brännande ämne gå givetvis i sär i mångt och mycket. Icke heller bör få förglömmas, att parlamentarikerna knappast äro ägnade att kunna med fullt förstående överskåda denna sak, där de på visst sätt intaga en partställning. Emellertid måste ju i allmänhet från alla sidor kunna medgivas, att förväntningarna på parlamentarismen i genombrottstiderna varit något för högtflygande och att nu vid parlamentarismens förverkligande en viss stämning av desillusion gör sig gällande. Man kan till och med instämma med unionens

kongressuttalande år 1925, att situationen börjar antaga karaktär av en verklig kris.

De krisföreteelser, som även i vårt land på många sätt väcka uppmärksamhet och diskussion i ämnet, kunna i korthet sammanfattas sålunda. (Här göres efter samråd en sammanfattning av det väsentliga av vad som framhålles i min motion i första kammaren nr 251 under kapitlet "formaldemokratiens epok" (sid. 2—6) och möjligen även strödda delar av det övriga innehållet, i den mån det innefattar en utveckling av nämnda erinringar . . .)

Slutligen har kongressen även uttalat sig för en diskussion om botemedlen mot krisen i det parlamentariska systemet. Enligt sakens natur hopa sig här svårigheterna i ännu högre grad. Ett avhjälpande av dylika missförhållanden bruka ej kunna åvägbringas annat än genom en lång evolution. Viktigt är emellertid, att denna utveckling anknytes och förberedes i en atmosfär av redbara tänkesätt och beslutsamhet att gå till grunden av tingen. Åtskilligt kan säkerligen också redan nu vidtagas för förbättringar i formerna och genombrott i uppfostringsväsendet i förening med skäliga ekonomiska reformer. En närmare utveckling av detta vidlyftiga ämne är gruppen emellertid icke beredd att redan nu avlämna och i den gruppen från unionen tillhandahållna skrivelsen har något yttrande på denna punkt icke heller för närvarande infordrats.

På begäran av en av gruppens medlemmar, borgmästare C. Lindhagen, får gruppen överlämna den av honom vid 1926 års riksdag väckta motion om den vid kongressen väckta frågan. Denna framställning innehåller tillika orienteringar ur motionärens synpunkt fram emot botemedlen mot formaldemokratiens skuggsidor och det därav uppkomna kristillståndet i det parlamentariska systemet.

Stockholm den 14 maj 1926.

För svenska interparlamentariska fredsgruppen.

Protokoll fört vid *styrelsens* för Riksdagens Interparlamentariska Grupp sammanträde (6) i frisinnade folkpartiets förtroenderådsrum fredagen den 14 maj 1926 kl. 3 e. m.

Närvarande: Herrar ordföranden baron Adelswärd, C. G. Ekman, Engberg, greve Lagerbjelke, vice talman Nilsson i Kabbarp, Pettersson i Bjälbo, Röing och Westman.

§ 6.

Från herr Lindhagen förelåg det av styrelsen i anledning av hans motion begärda närmare förslaget till ett utlåtande om den nuvarande krisen i det parlamentariska systemet och dess botemedel.

Styrelsen ansåg sig icke kunna hos gruppen tillstyrka ifrågavarande motion eller förslag.

Protokoll fört vid Riksdagens Interparlamentariska Grupp sammanträde (3) i andra kammarens plenisal fredagen den 14 maj 1926 kl. 4 e. m.

§ 9.

I anledning av Interparlamentariska Unionens enquête angående krisen i det parlamentariska systemet samt herr Lindhagens i detta ämne väckta motion uppstod en stunds diskussion.

Ord.örandeskapet övertogs av herr vice ordföranden.

Gruppen beslöt anmoda styrelsen taga motionen under förnyat övervägande samt därvid, om styrelsen så funne lämpligt, med sig efter fritt val adjungera en eller flera ledamöter av gruppen. Ett kommande gruppmöte borde taga del av styrelsens förslag till svar å ifrågavarande enquête¹⁾

Protokoll fört vid *styrelsens* för Riksdagens Interparlamentariska Grupp sammanträde (7) i frisinnade folkpartiets förtroenderådsrum, riksdags-
huset, onsdagen den 26 maj 1926 kl. 4 e. m.

Närvarande: Herrar ordföranden baron Adelswärd, Bengtsson, C. G. Ekman, Engberg, Hallin, Pettersson, Röing och Westman.

§ 1.

Med hänsyn till den långt framskridna tiden beslöt styrelsen icke sammankalla något ytterligare gruppmöte under innevarande riksdag.

§ 3.

I fråga om unionens enquête rörande krisen i det parlamentariska systemet beslöt styrelsen,

dels att icke med sig adjungera någon ytterligare medlem av gruppen i och för denna frågas behandling;

dels att till unionen såsom svar avgiva en av verkställande sekreteraren utarbetad redogörelse för riksdagens organisation och funktion ävensom följande utlåtande beträffande kritiken av det parlamentariska systemet i Sverige:

Trots förekomsten av vissa olägenheter även i Sverige i fråga om det parlamentariska systemets funktion anser styrelsen icke anledning föreligga att tala om förefintligheten av en parlamentarisk kris. De anmärkningar, som kunna framställas mot det parlamentariska systemet i vårt land, synas i huvudsak vara följande.

1. På grund av riksdagens uppdelning i ett flertal partier är det svårt erhålla någon verklig majoritet såsom grundval för en parlamentarisk regering.

2. Följden härav blir lätt svaga regeringar eller täta regeringsskiften, vilket förhållande icke är fördelaktigt för landets styrelse.

3. Verkställande makten har tendens att delvis övergå från regeringen till parlamentet.

4. På grund av långt driven detaljgranskning av ärendena tager riksdagen alltför ansenlig tid i anspråk.

Nu omnämnda företeelser torde med större eller mindre styrka ha uppträtt inom alla parlament — liksom även den s. k. parlamentsledan gjort sig märkbar i både Sverige och utlandet. Då en allmän svaghet i det parlamentariska systemet — som på sina håll berett väg för bolsjevikisk eller fascistisk diktatur —

¹⁾ Detta beslut fattades i huvudsaklig anslutning till ett av herr Hallin framställt yrkande. Herrar Engberg och Hallén ansågo adjunktion obehövlig samt togo avstånd väsentligen från motionärens syn på saken. (Anm. av motionären.)

icke kan konstateras i vårt land, ha också förslagen till botemedel för de brister, som ovan angivits, först och främst åsyftat förbättrad valmetod och andra detaljer. Sålunda har man på vissa håll påyrkat återgång till majoritetsvalen till riksdagens kamrar, i stället för det gällande proportionella valsystemet. Man tror sig därigenom kunna åstadkomma en inskränkning i antalet partier och en ökad möjlighet för uppkomsten av bestämda och starka majoriteter såsom grundval för en parlamentarisk regering. Det synes dock föga sannolikt, att ett förändrat valsystem — om det skall bygga på rättvisa grundsatser — kan väsentligt inverka på partibildningen. Denna torde endast i mycket ringa grad vara en följd av det proportionella valsystemet, utan måste vara en naturlig konsekvens av det numera allt rikare politiska livet och de nya verksamhetsområden, som genom den ekonomiska och sociala utvecklingen kommit att falla under staten. — Vidare ha en del förslag framställts om förbättrad organisation av riksdagens arbetssätt, särskilt i tidsbesparande syfte.

Till unionen skulle jämväl överlämnas den av herr Lindhagen i ämnet väckta motionen såsom yttrande från en av gruppens medlemmar.

Justeras:

Theodor Adelswärd.

In fidem

Fredrik Johannesson.

